

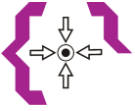
Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

SOCIÁLNÍ POLITIKA

**studijní opora k předmětu
pro studenty kombinované formy studia
oboru Sociální komunikace v neziskovém sektoru**

Doporučený semestr:	první
Prerekvizita:	není
Navazující předmět:	není
Ukončení předmětu:	zkouška
Garant předmětu:	PhDr. Martin Sutek, Ph.D.

Význam ikon v textu

Cíle

Na začátku každé kapitoly je uveden seznam cílů

Pojmy k zapamatování

Seznam důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Poznámka

V poznámce jsou různé méně důležité nebo upřesňující informace.

Kontrolní otázky

Prověřují, do jaké míry student text a problematiku pochopil, zapamatoval si podstatné a důležité informace.

Souhrn

Shrnutí tématu.

Literatura

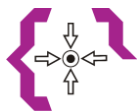
Použitá ve studijním materiálu, pro doplnění a rozšíření poznatků.

Obsah

1	Sociální politika – základní pojmy a definice.....	5
1.1	Definice sociální politiky	5
1.2	Různá pojetí sociální politiky.....	6
1.3	Cíle sociální politiky, subjekty a objekty sociální politiky	6
1.4	Oblasti sociální politiky	7
2	Základní principy a funkce sociální politiky	9
2.1	Principy sociální politiky	9
2.2	Funkce sociální politiky	10
2.3	Nástroje sociální politiky	11
2.4	Financování sociální politiky	12
3	Sociální stát, jeho definice a vývojové etapy.....	14
3.1	Historické okolnosti vzniku sociálního státu	14
3.2	Vývojové etapy sociálního státu	15
3.3	Vývojové etapy sociálního státu	16
4	Krize sociálního státu a její příčiny	19
4.1	Pojem krize sociálního státu.....	19
4.2	“Složky” krize sociálního státu	19
5	Sociální stát a jeho režimy	22
5.1	Kritéria pro mezinárodní komparaci sociální politiky	22
5.2	Titmusova typologie	23
5.3	Esping-Andersenova typologie	23
6	Reakce sociálního státu na krizi.....	25
6.1	Modernizace sociálního státu	25
6.2	Flexibilizace práce, flexibilní pracovní síla	26
6.3	Konvergence sociálních států (sbližování systémů)	26
7	Základy sociálního zabezpečení	28
7.1	Sociální zabezpečení a jeho charakteristika	28
7.2	Sociální pojištění	29
7.3	Státní sociální podpora	29
7.4	Sociální péče (pomoc).....	29
8	Politika zaměstnanosti	31
8.1	Masová nezaměstnanost.....	31
8.2	Makro a mikro politika zaměstnanosti	32
8.3	Typy nezaměstnanosti (z hlediska příčin).....	32
8.4	Faktory prohlubující míru nezaměstnanosti	32
8.5	Důsledky nezaměstnanosti v osobní rovině a v rovině jedince.....	33
9	Politika trhu práce (mikro politika zaměstnanosti).....	35
9.1	Segmentace pracovního trhu (dualita pracovních trhů)	35
9.2	Primární trh práce.....	35
9.3	Sekundární trh práce	35
9.4	Mikro politika zaměstnanosti (politika trhu práce).....	36
9.5	Pasivní a aktivní politika zaměstnanosti	36
10	Zdravotní politika	38
10.1	Definice zdravotní politiky	38
10.2	Definice zdraví	38
10.3	Zdraví: věc veřejná nebo soukromá?.....	38
10.4	Dostupnost zdravotní péče	39
10.5	Typy aktivit zdravotní politiky	39
10.6	Definování nemoci	39

11	Vzdělávací politika	41
11.1	Definice vzdělání	41
11.2	Definice a cíl vzdělávací politiky	41
11.3	Hlavní funkce vzdělání ve společnosti	42
11.4	Základní myšlenkové koncepty (principy) moderních vzdělávacích politik	42
12	Rodinná politika.....	44
12.1	Definice rodiny	44
12.2	Historické modely rodiny	44
	Tradiční	44
	Moderní.....	44
	Postmoderní	44
12.3	Funkce rodiny	45
12.4	Typologie rodiny	45
12.5	Rodinná politika a její cíle.....	46
12.6	Náhradní péče o dítě	46
13	Bytová politika.....	48
13.1	Bydlení a jeho sociální aspekty	48
13.2	Bytová politika a její definice.....	48
13.3	Modely hospodaření s byty	49
13.4	Cíle a nástroje bytové politiky.....	49
13.4.1	Státní fond rozvoje bydlení jako nástroj bytové politiky.....	49

1 Sociální politika – základní pojmy a definice

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět obecně definovat pojem sociální politika
- dokážete odlišit aktivní a pasivní pojetí sociální politiky
- dokážete pohovořit o cílech sociální politiky, subjektech a objektech sociální politiky

Pojmy k zapamatování

- objekty sociální politiky
- subjekty sociální politiky
- aktivní sociální politika
- pasivní sociální politika
- oblasti sociální politiky

1.1 Definice sociální politiky

Jednoznačná a všeobecně používaná definice sociální politiky neexistuje. Nicméně pokusme se k nějaké pracovní verzi postupně dojít. V českém jazyce jde o sousloví slov „politika“ a „sociální“. S oběma pojmy mohou nastat definiční problémy. V případě slova „sociální“ můžeme rozlišit několik vymezení podle jejich „šíře“ záběru:

- 1) nejširší vymezení rovná se společenský,
- 2) užší vymezení rovná se snaha bezprostředně směřující ke zdokonalování životních podmínek lidí,
- 3) nejužší vymezení rovná se řešení již vzniklých nepříznivých, nouzových sociálních situací.

Nejpreferovanější úroveň ve vztahu k sociální politice je střední úroveň, tedy snahy bezprostředně směřující ke zdokonalování životních podmínek lidí. Nicméně v různých zemích se běžné chápání slova „sociální“ může plynule měnit od nejužšího až po nejširší.

Docházíme tak postupně k jedné z možných definic sociální politiky. V českém jazyce je často citováno, že sociální politika je: „*Soustavné, cílevědomé úsilí sociálních subjektů o změnu nebo udržení sociálního systému*“ (Tomeš 1996:19). Mimo jiné to znamená, že taková sociální politika musí mít svůj cíl a soustavně se přizpůsobovat měnícím se podmínkám.

Slovo „politika“ je v českém jazyce velice často skloňováno ve všech pádech. Nicméně nejčastěji je používáno v souvislosti s vládou, politickým cyklem, volbami... Bohužel pro nás, český jazyk nemá více běžně používaných výrazových prostředků k odlišení jemných nuancí ve slově „politika“. Naproti tomu anglický jazyk používá v kontextu veřejné politiky nejméně tři výrazy: (1) polity, (2) politics, (3) policy. Tyto pojmy pak

dokáží pokrýt celé spektrum charakteristik a opatření od celkového politického systému dané země, až po konkrétní programy v jednotlivých oblastech veřejné politiky.

Třetí z pojmů, tedy „policy“, je pro nás důležitý. Tento pojem je do českého jazyka rovněž překládán jako politika, tedy v našem případě předmět sociální politika má svůj anglický ekvivalent v sousloví „social policy“. Jeho význam je nejužší, odpovídá spíše významu program, programování. V zásadě jde o vytváření sociálních programů, projektů, opatření nejen na různých úrovních státní správy a samosprávy, tedy souhrnně veřejné správy, ale i na úrovni občanské společnosti. Svou „social policy“ mohou mít v podstatě všechny myslitelné subjekty (k pojmu subjekt a objekt viz níže).

1.2 Různá pojetí sociální politiky

Sociální politika by se dala na jedné z nejzákladnějších úrovní rozlišit jako:

- *Praktická činnost* – každý je nějak účasten dění ve společnosti a ve státě a tím pádem sociální politiku i sám spoluutváří.
- *Vědní obor* – zabývá se zkoumáním procesů tvorby a realizace jednotlivých politik, které se pak dotýkají života občanů (nepůjde však jen o politiku státní, ale i o politiky občanských sdružení, profesních sdružení, sociálních skupin apod.)

Další heterogenita je i v perspektivě pohledu (nebo pojetí) sociální politiky:

- *Aktivní* sociální politika – politika preventivního charakteru, usiluje o předcházení vzniku sociálních problémů.
- *Pasivní* (retrospektivní) sociální politika – řeší vzniklé problémy.

1.3 Cíle sociální politiky, subjekty a objekty sociální politiky

Mezi základní cíle sociální politiky lze považovat (1) zlepšení základních podmínek života obyvatel, (2) zabezpečení sociální suverenity a sociálního bezpečí v rámci hospodářských a politických možností země.

Subjekty a objekty sociální politiky

Nejjednodušeji řečeno, subjektem je ten, kdo sociální politiku provádí a objektem je ten, komu je sociální politika určena.

Hlavní subjekt sociální politiky je stát, který určuje pojetí, obsah, cíle a úkoly sociální politiky. Když půjdeme hierarchicky níže, bude univerzální platnost politik (programů) klesat. Naopak když půjdeme výše (nadnárodní instituce a subjekty EU, OSN a pod.), bude jejich vliv (zvláště pak v budoucnosti) větší a tyto politiky budou mít univerzálnější platnost. Stát se od ostatních sociálních subjektů liší tím, že je nadán zvláštní mocí regulovat společenské vztahy a vynucovat realizaci své vůle sankčními mechanismy. Dále se liší zvláštní povinností zaručit občanům lidská práva poskytnout jim sociální ochranu. Stát je vybaven zvláštními prostředky k uskutečnění (realizaci) svých sociálně-politických cílů (peníze, instituce).

Z toho co bylo řečeno výše však vyplývá, že sociální politiku má nejen stát, ale každý subjekt v něm působící. Tak lze oprávněně mluvit o sociální politice politických stran, odborů, zájmových a jiných nestátních organizací. Sociální zájmy nestátních subjektů se

mohou se státem ztotožňovat nebo rozcházet či soupeřit. Mohou si sociální politiku hradit ze svých vlastních zdrojů nezávisle na státu. Je proto svým způsobem zavádějící činit ostrý předěl mezi působením jednotlivých subjektů v sociální politice. Podstatné není kdo sociální činnost provozuje, ale čím a jaké zájmy sleduje, kdo je zabezpečuje a kdo je hradí a zda efektivně dosahuje původního záměru a žádaného sociálního účelu.

Mezi další subjekty řadíme:

- 1) zaměstnavatele a firmy;
- 2) zaměstnavatelské, zaměstnanecké a odborové orgány;
- 3) regiony, místní komunity, obce, jejich orgány a instituce, občanské organizace a iniciativy, zájmové organizace, dobročinné organizace, charitativní instituce, nadace, církve;
- 4) občany, rodiny, domácnosti, svépomocná sdružení, např. rodin postižených dětí.

Z výše uvedeného rámcového seznamu možných subjektů sociální politiky vyplývá, že soudobá sociální politika je ve vyspělých zemích založena na pluralitě subjektů.

Objekty sociální politiky jsou pak ti aktéři, na které je opatření sociální politiky orientováno, kterým je určeno. Pod pojmem objekt vidíme v první řadě všechny obyvatele dané země. Nahlížíme na ně buď jako na jednotlivce, nebo jako na sociální skupiny, tedy skupiny osob, mezi nimiž existuje určitá interakce a tyto osoby si tuto skutečnost uvědomují.

Objekty je možné (a nutné) podle typu opatření sociální politiky různě strukturovat, např.:

- podle věku,
- podle pohlaví,
- podle vzdělání,
- podle příjmu,
- ekonomické aktivity,
- počtu dětí atd.

1.4 Oblasti sociální politiky

Sociální politika sice funguje jako celek, ale přece jen ji rozdělíme do několika základních oblastí, i když i ty se vzájemně prolínají:

- Politika sociálního zabezpečení
- Politika zaměstnanosti
- Zdravotní politika
- Vzdělávací politika
- Rodinná politika
- Bytová politika

Poznámka

Pojem sociální politika je běžnou součástí evropského diskursu sociálních věd. Oproti tomu americká tradice využívá více pojmu veřejná politika (vzešlý z pojmu veřejný zájem). Veřejná politika je pojem širší a zahrnuje všechny oblasti veřejného zájmu, tedy např. též bezpečnostní politiku, dopravní politiku, hospodářskou politiku atd. Oblasti sociálních politika (politika zaměstnanosti, politika sociálního zabezpečení atd.) jsou pak jedněmi z těchto veřejných politik. V tomto americkém diskursu se tak stává pojem sociální politika nadbytečným.

Kontrolní otázky

- Koho lze považovat za subjekty sociální politiky?
- Koho lze považovat za objekty sociální politiky?
- Co znamená aktivní a co pasivní sociální politika?

Odpovědi na otázky viz TOMEŠ, I. *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vyd. Praha : Socioklub, 2001. kap. (2), kap. (6), kap. (8)

Souhrn

Z výše uvedeného vyplývá, že sociální politiku má nejen stát, ale každý subjekt v něm působící. Tak lze oprávněně mluvit o sociální politice politických stran, odborů, zájmových a jiných nestátních organizací. Objekty sociální politiky jsou pak ti aktéři, na které je opatření sociální politiky orientováno, kterým je určeno. Pod pojmem objekt vidíme v první řadě všechny obyvatele dané země. Nahlížíme na ně buď jako na jednotlivce, nebo jako na sociální skupiny, tedy skupiny osob, mezi nimiž existuje určitá interakce a tyto osoby si tuto skutečnost uvědomují.

Literatura

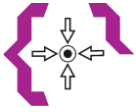
KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, (kap. 1, s. 11 - 36), (kap. 2, s. 37 - 56), (kap. 3, s. 57 - 72).

SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, (kap. 1, s. 9- 29).

TOMEŠ, I. *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha : Socioklub, 1996, (kap. 2, s. 17 - 27), (kap. 6, s. 71 - 73), (kap. 8, s. 87 - 92).

VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, (kap. 1, s. 10 - 20).

2 Základní principy a funkce sociální politiky

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- se budete umět zamyslet nad omezeními redistribuční funkce sociální politiky
- budete umět popsat, jaká pojetí sociální spravedlnosti lze vidět v soudobé sociální politice
- budete umět popsat, jaká pojetí solidarity lze uvažovat v kontextu sociální politiky

Pojmy k zapamatování

- redistribuční spravedlnost
- solidarita
- subsidiarita
- průběžný systém financování (PAYG)
- fondové financování

2.1 Principy sociální politiky

Nejčastěji se uvádí čtyři hlavní principy sociální politiky. Slovo princip znamená, že projevy následujících principů by měly být zřetelné ve všech opatřeních sociální politiky.

- 1) Princip sociální spravedlnosti.
- 2) Princip solidarity.
- 3) Princip subsidiarity.
- 4) Princip participace.

ad. 1) Princip sociální spravedlnosti. Sociální spravedlnost je klíčovým principem sociální politiky. Riziko ohrožení značné části populace chudobou a nutnost postarat se o ty, kteří se o sebe postarat sami nemohou, zdůrazňuje současně i princip potřeby. Podle Krebse (2002:22) takový model sociální spravedlnosti (typický pro vyspělé země s tržní ekonomikou) bývá označován jako model „pevného dna a otevřeného stropu“. „V duchu tohoto modelu je v současné době sociální spravedlnost vnímána tak, že primárně je spojována s usilováním jedince, který využívá svých sil k uskutečňování svých vlastních zájmů. Současně je však vnímána i jako vůle pomoci slabým a potřebným občanům, tzn. že předpokládá i solidární celospolečenský akt.“ (ibid.).

ad. 2) Princip solidarity. Sociální solidarita (vzájemná podpora, sounáležitost) souvisí především s utvářením a rozdělováním životních podmínek a prostředků jedinců a sociálních skupin (zejména rodin) v zájmu naplňování ideje sociální spravedlnosti. Můžeme tak rozlišit například:

- solidaritu mezinárodní,
- solidaritu regionální,
- solidaritu jednotlivců a vnitrorodinnou solidaritu,
- solidaritu mezigenerační atd.

V soudobých moderních společnostech se, podle Krebse (2002:24), solidarita ve značné míře realizuje (naplňuje) především pomocí redistribuční a transferové politiky státu. „Významná je však i solidarita jedinců, spolků, sdružení apod., často založená na filantropii a uskutečňující se zpravidla mimo státní redistributivní mechanismus nebo jen s jeho částečným využitím. Význam takovéto dobrovolné solidarity v sociální politice je značný a se změnou rolí státu v sociální politice v současné době roste.“

Z tohoto úhlu pohledu tedy rozlišme mezi:

- a) solidaritou dobrovolnou (altruismus, filantropie) a
- b) solidaritou vynucenou (povinná redistribuce příjmů – daně, odvody do pojišťovacích schémat).

ad. 3) Princip subsidiarity. Podle tohoto principu je každý zavázán nejdříve pomocí sám sobě, pokud to nejde, měla by mu pomoci rodina. Rodině pak rovněž přísluší, aby si pomohla sama svými silami a teprve pokud si nemůže sama pomoci, obrací se na další subjekty sociální politiky, na místní organizace, dobrovolná sdružení. Teprve na posledním místě figuruje stát. „Jeho povinností je primárně pečovat o vytvoření podmínek, aby si každý mohl pomoci vlastním přičiněním a sám pomáhá až na posledním místě, jsou-li ostatní možnosti pomoci vyčerpány“ (Krebs 2002:25).

ad. 4) Princip participace. Lidé mají mít možnost se účastnit procesu tvorby a realizace opatření, která se pak týkají jich samotných. Jde o dlouhodobý proces, který lze ve zkratce nazvat jako „...přechod od člověka, jako převážně objektu sociální politiky k člověku, jako plnoprávnému, odpovědnému a respektovanému subjektu. Člověk přestává být pasivním příjemcem sociálně-politických opatření (převážně státu), ale sám se na jejich tvorbě podílí a spolurozhoduje o jejich realizaci“ (Krebs 2002:26).

Uvedu ještě poslední poznámku k tématu participace, a tedy, že bez participace, tedy bez ztotožnění se lidí s opatřeními, která mají být v rámci sociální politiky vykonána, budou efekty těchto opatření velmi omezené, nebo dojde k nárůstu zneužívání těchto opatření a podobně. V tomto momentě, když hovoříme o efektivitě, je na místě i otázka racionality sociálně-politických opatření. Samotná racionalita (příp. inteligentnost) opatření by se dala považovat za klíčovou otázku tvorby těchto opatření.

2.2 Funkce sociální politiky

Funkcí sociální politiky je vyvolávat určité efekty na straně objektů působením subjektů. V krátkosti shrneme základní funkce sociální politiky, kam patří zejména:

- 1) Funkce ochranná, jež bývá považována za historicky nejstarší. Tato funkce tvoří tradiční a stabilní prvek sociálních politik a je ji třeba neustále posilovat. Je výrazem snahy o řešení již vzniklých sociálních událostí, např. chrání před úpadkem do chudoby.
- 2) Funkce přerozdělovací, jež se snaží zmírňovat sociální nerovnosti ve společnosti, řeší co, jak, komu, podle jakých kritérií rozdělovat. Hlavním garantem přerozdělování je stát (který vybírá daně a příspěvky do pojišťovacích fondů). Prvotní rozdělení se děje na trhu, sekundární přerozdělení pak představuje stát a sociální politika (daně, přerozdělení prostředků potřebným).

Otázku v jaké míře má k přerozdělování docházet, řeší každá země sama (na základě historických zkušeností a vlastních tradic). Zde je velký prostor pro případné vzájemné poučení se z chyb a úspěchů sousedních zemí navzájem (a nejen sousedních zemí). Nicméně vzájemné přejímání prvků z jiného státu je problematické. Nicméně v každé době a zemi existuje určitá „prahová“ míra přijatelné nerovnosti, a tedy i míry redistribuce.

Redistribuce se vždy pohybuje mezi dvěma mantinely:

1. Příliš vysoká míra přerozdělování oslabuje podněty k práci a podnikání.
2. Příliš nízká míra přerozdělování může oslabit stabilitu a rozvojové možnosti společnosti.

- 3) Funkce homogenizační, která bývá považována za relativně novou a spočívá ve snaze poskytovat obyvatelstvu stejné šance (nikoli nivelizovat podmínky života). Spočívá tedy v poskytování stejných šancí vzdělávat se, pracovat, pečovat o své zdraví. Snaží se tedy, aby nebyly rozdíly v šancích v přístupu k těmto statkům.

- 4) Funkce stimulační, která se snaží aktivizovat člověka, aby se sám postaral o sebe a eventuálně pomáhal druhým. Obecně řečeno je jejím posláním podporovat, podněcovat, vyvolávat žádoucí sociální jednání jednotlivců a sociálních skupin jak v oblasti ekonomické, tak i mimo ni.

- 5) Funkce preventivní, která pochopitelně patří mezi velmi důležité funkce a je ryzím ztělesněním aktivního přístupu k řešení sociální problematiky. Obecně je tedy snahou předcházet nepříznivým sociálním situacím, např. chudobě, rozvodovosti, nezaměstnanosti, kriminalitě...

2.3 Nástroje sociální politiky

Sociální politika se realizuje pomocí nástrojů různého řádu. Nástroje jsou prostředky, jimiž sociální subjekt působí na sociální objekt. Důležité je, aby nástroje respektovaly základní principy a umožňovaly naplňovat cíle sociální politiky. Základními nástroji jsou:

- právní řád dané země (především sociálně právní legislativa);
- systém daní a transferových plateb (finance);
- instituce a instituty sociální politiky (např.: sociální pojištění, sociální služby, věcné a peněžité dávky, účelové půjčky, úlevy, výhody apod.);
- nadační, charitativní, církevní a dobročinné aktivity.

Nepřímými nástroji pak jsou:

- sdělovací prostředky, které se podílejí na formování názorů a postojů veřejnosti k sociálním problémům;
- vzdělávací aktivity, které umožňují snazší zapojení občana na trhu práce, brání chudobě apod.;
- institut poradenství.

2.4 Financování sociální politiky

Financování sociální politiky je možné:

- a) rozpočtovou technikou (průběžně) - vybrané dávky se vyplácejí přímo v daném období, stát se musí snažit, aby rozpočet nebyl deficitní, tedy co nejpřesněji odhadovat příjmy a výdaje.
- b) fondovou technikou (kapitalizací) - existuje fond do něhož přispíváme, kdy hlavním rizikem je inflace, tzn., že fondový způsob předpokládá existenci určité kapitálové rezervy, která musí být schopna v kterémkoli okamžiku krýt nárokové dávky, prostředky lze dále investovat a výnosy použít ke zvýšení dávek nebo snížení příspěvků do fondů.
- c) jednorázově - např. darem, tento zdroj financování je vhodný spíše pro nadace, občanská sdružení atd., tedy opatření lokálního charakteru.

Poznámka

O přínosu funkcí ochranné, preventivní, stimulační a dalších nebývá příliš pochyb. Na druhou stranu velikým jablkem sváru vždy byla a je otázka redistribuce. Je redistribuce spravedlivá? Komu co náleží a za jakých podmínek? Proč má někdo „doplácet“ na někoho jiného?

Kontrolní otázky

- Jaká pojetí solidarity lze uvažovat v kontextu sociální politiky?
- Jaká pojetí sociální spravedlnosti lze vidět v soudobé sociální politice?
- Zamyslete se nad omezeními redistribuční funkce sociální politiky.

Odpovědi na otázky viz SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, kap. (2)

Souhrn

Sociální spravedlnost je klíčovým principem sociální politiky. Riziko ohrožení značné části populace chudobou a nutnost postarat se o ty, kteří se o sebe postarat sami nemohou, zdůrazňuje současně i princip potřebnosti. V soudobých moderních společnostech se, podle Krebse (2002:24), solidarita ve značné míře realizuje (naplňuje) především pomocí redistribuční a transferové politiky státu. „Významná je však i solidarita jedinců, spolků, sdružení apod., často založená na filantropii a uskutečňující se zpravidla mimo státní redistributivní mechanismus nebo jen s jeho částečným využitím. Význam takovéto dobrovolné solidarity v sociální politice je značný a se změnou rolí státu v sociální politice v současné době roste.“

Literatura

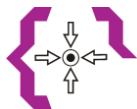
KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha : ASPI, 2002, (kap. 2, s. 37 - 56).

POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha : SLON, 1995. (kap. III, s. 48 - 57).

SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, (kap. 2, s. 30 - 43).

TOMEŠ, I. *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha : Socioklub, 1996, (kap. 2, s. 17 - 27), (kap. 4, s. 41 - 58), (kap. 5, s. 59 - 70), (kap. 17, s. 141 - 151), (kap. 18, s. 152 - 158), (kap. 19, s. 159 - 165).

3 Sociální stát, jeho definice a vývojové etapy

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět charakterizovat co je to sociální stát
- budete umět definovat „přelomová období“ vývoje sociálního státu (vývojové etapy)
- budete umět interpretovat historické faktory, které přispěly ke vzniku sociálního státu

Pojmy k zapamatování

- sociální stát
- keynesiánský model sociálního státu
- konsolidace sociálního státu

3.1 Historické okolnosti vzniku sociálního státu

V této kapitole půjde o stručné vysvětlení pojmu sociální stát (welfare state). Pojetí sociálního státu vychází z myšlenky, že podmínky života člověka jsou i věcí veřejnou, nikoli pouze soukromou. Obsah pojmu sociální stát (tedy to čím se zabývá) je starší než pojem sám. Pojem „welfare“ se překládá velmi obtížně, představuje v zásadě blahobytnost nebo materiální a sociální podmínky pro blahobytnost. V kontextu sociální politiky pojem „welfare“ vyjadřuje stav slušného žití.

Pojetí sociálního státu vychází z myšlenky, že podmínky života člověka jsou i věcí veřejnou, nikoli pouze soukromou. Výraz welfare state je spojen se jménem anglického lorda Williama Henry Beveridge.

V každém současném státě je dnes používán nějaký ekvivalent pojmu sociální stát, respektive welfare state. Nicméně obsah tohoto pojmu je v každé zemi o něco jiný. Sociální stát však obecně znamená, že stát na sebe bere péči o sociální práva svých občanů. Podle T. H. Marshalla byla moderní občanská společnost ustavena v posledních třech stoletích v tomto pořadí:

- 1) 18. století: občanská práva;
- 2) 19. století: politická práva;
- 3) 20. století: sociální práva.

Společnost podle Marshalla sestává ze tří různých elementů: (1) občanského, (2) politického a (3) sociálního elementu.

1. *Občanský element* referuje o garantování osobní svobody a rovnosti před zákonem. Spočívá v prvé řadě v právních institucích.

2. *Politický element* hovoří o přiznání politických volebních práv, právu volit a dovolat se úřadů. Spočívá v politických institucích.

3. *Sociální element* pak - byť je o mnoho méně specifický než první dva – obsahuje poukaz na ekonomický welfare a zabezpečení a právo sdílet v plné míře sociální dědictví a život v civilizované společnosti, podle převažujících standardů v dané společnosti (Mishra 1981:27).

Vznik sociálního státu – celospolečenské faktory

Spektrum faktorů, které vedly k utváření sociálních států, lze konečně podle Piersona (1991, cit. dle Večeřa 1996:57-58) shrnout takto:

1. *Proces industrializace*, který vedl k následujícím skutečnostem:

- a) dlouhodobému poklesu zaměstnanosti v zemědělství a podílu venkovského obyvatelstva;
- b) extenzivní urbanizaci (růst velkých měst a městského způsobu života);
- c) vytvoření vrstvy námezdních zemědělských dělníků, bezzemků;
- d) požadavkům na kvalifikovanou, gramotnou a spolehlivou pracovní sílu;
- e) vnímání nezaměstnanosti jako situace, kdy navzdory snaze nelze získat placenou práci;
- f) růstu zaměstnanosti tzv. bílých límečků a vytvoření střední třídy;
- g) bezprecedentnímu zbohatnutí některých firem a jednotlivců a udržení dlouhého období hospodářského růstu.

2. *Růst obyvatelstva a jeho měnící se sociální struktura*. Industrializace byla doprovázena rychlým růstem počtu obyvatel a dalšími sociálními změnami:

- a) mění se formy rodiny a způsoby života v územní komunitě;
- b) narůstá rozdíl mezi těmi, kteří pracují a kteří nepracují;
- c) klesá dětská úmrtnost a roste postupně délka lidského života;
- d) neparticipování na trhu práce znamená budoucí nepříznivý dopad na jedince (např. v případě stárí, nemoci apod.).

3. *Nárůst významu národních států*. Státy jsou budovány zejména na národním principu, s čímž jsou spojeny:

- a) vyšší vnitřní sounáležitost a konsenzus;
- b) centralizace vládnoucí moci;
- c) rozvoj profesionálního státního aparátu;
- d) rozvoj státních kompetencí prostřednictvím nových technik státního dohledu a rozvinutých komunikačních prostředků.

4. *Růst politické demokracie a politického občanství*:

- a) expanze institutu občanství;
- b) rozšíření volebního práva;
- c) rozvoj sociálnědemokratických stran;
- d) růst pozornosti věnované sociálním otázkám a politickým problémům dělnické třídy.

3.2 Vývojové etapy sociálního státu

Je mnoho příčin, které znemožňují syntetizaci celkového pohledu na vývoj sociální politiky:

- není celosvětově jednotné pojetí sociální politiky, tzn. není možné sledovat „jednotné“ její vývoj;

- pokud chceme sledovat vývoj sociální politiky, její historii, není možné ji vidět izolovaně od dalších společenských jevů, takže to opět znesnadňuje sledování jejího vývoje. V prvé řadě je sociální politika vázána na poznatky z ekonomie a politiky, ale také z psychologie, sociologie, demografie apod.;
- v dlouhodobém vývoji sociální politiky hraje roli prostor a čas. Různé země docházely v různých dobách k potřebě řešit nepříznivé situace a problémy;
- problém volby kritérií. Zda-li budeme sledovat roli státu v sociální politice jakožto hlavní kritérium, nebo se budeme zaměřovat např. na historické epochy nebo teritoria.

Když se budeme pokoušet sledovat vývoj, historii sociální politiky, můžeme celkem snadno vysledovat určité hlavní tendence:

- a) od nahodilého jednání při řešení sociálních problémů případ od případu k cílevědomému úsilí, koncepčnímu jednání;
- b) od individuálních a lokálních aktivit (obcí) postupně k aktivitám organizovaným a garantovaným státem (rozvoj univerzality pokrytí službami);
- c) od národní, státní perspektivy k mezinárodní perspektivě, mezinárodní dojednávání a spolupráce při formulování základních opatření;
- d) od jednotlivých opatření směrem k systémovým opatřením, k systematickému řešení sociálních problémů.

3.3 Vývojové etapy sociálního státu

Sociální stát má v současnosti za sebou rámcově více než stoletý vývoj od průkopnického období prvních pojišťovacích systémů až do současné vývojové etapy, která bývá charakterizována jako období krize sociálního státu.

1. *Období experimentálních počátků* (80. léta 19. století - 1930)
2. *Období konsolidace* (1930 - 2. světová válka)
3. *Období sociální přestavby* (1945 - 1962)
4. *Období sociální expanze* (1962 - 1973) – zlatý věk sociálního státu
5. *Období stagnace* (1973 - 1980)
6. *Krize sociálního státu, resp. rekonceptualizace sociálního státu, období pokusu o reformu welfare state* (1980 - dosud)

ad. 1. Období experimentálních počátků (80. léta 19. století - 1930)

- a) Vznikají první pojistné systémy (úrazové, v nezaměstnanosti, penzijní, nemocenské), spojeno se jménem Otto von Bismarcka.
- b) Zpočátku byla pojišťovací schémata dobrovolná, pak povinná.
- c) Zpočátku se vztahovala pouze na určité vrstvy obyvatelstva.
- d) Vzestup státní legislativy zaměřené na zlepšení sociálních věcí.
- e) Nová aktivní politika v oblastech jako - vzdělávání, organizace nemocnic, léčba duševních nemocí, výpomoc nezaměstnaným.
- f) Experimentování souvisí s rozpínáním volebních, politických práv, objevením se nových zdrojů kolektivní síly v průmyslu.
- g) Etapu experimentace lze popsat jako etapu, kdy se diskutovalo o tom, kdo je „potřebný“, „přežívající“, „chudý“, zda jsou vládní programy legitimní atd.
- h) Vůdčím státem bylo Německo.
- i) Počátky sociálního státu se opozdily v zemích se silnou liberální tradicí (zejména v

USA a Kanadě).

j) Etapa se datuje do počátku 30. let 20. století z důvodu počátku světové hospodářské krize v tomto období.

ad. 2. Období konsolidace (1930 - 2. světová válka)

a) Velká hospodářská krize na začátku 30. let znamenala velký obrat tím, že prosadila nebo urychlila přijetí opatření, která by se jinak jen obtížně prosazovala.

b) Krize umožnila přijetí dalších zákonů v zemích se silnou liberální tradicí.

c) Mimo jiné se mění názor na nezaměstnanost, začala se chápat jako základní sociální zlo, proti kterému se musí bojovat státními zásahy, nejde o individuální selhání jednotlivce, ale o celospolečenský problém.

d) Prosadily se názory zdůrazňující roli státu nejen v hospodářské, ale i sociální oblasti.

e) Sociální stát směřuje k tzv. „keynesiánské“ ekonomice, plné zaměstnanosti.

f) Boj s ekonomickou depresí.

ad. 3. Období sociální přestavby (1945 - 1962)

a) Období budování moderního sociálního státu.

b) V této době byly přijaty všechny moderní sociální zákony, v nich se realizuje reforma podle Beveridge pocházející z Británie.

ad. 4. Období sociální expanze (1962 - 1973) – zlatý věk sociálního státu

a) Nezaměstnanost v západních státech prakticky mizí.

b) Stálý růst životní úrovně.

c) Zvyšuje se podíl veřejných sociálních výdajů na hrubém domácím produktu (HDP).

d) Velmi štědré období sociálního státu s podstatným růstem obecného blahobytu.

e) Často nazýváno zlatým věkem právě z důvodu růstu blahobytu.

ad. 5. Období stagnace (1973 - 1980)

a) Důvodem stagnace jsou ropné krize a následuje hospodářská krize a růst nezaměstnanosti v takové míře, v jaké to nepocítila celá poválečná generace.

b) Pokles HDP (resp. v průměru jen malý růst 1-2%), veřejné výdaje rostly (stálý růst okolo 5%).

c) Obtížné omezování výdajů (typicky např. výdaje na zdravotnictví), navíc bylo třeba pokrýt i nové výdaje, zejména na podpory v nezaměstnanosti.

d) Od této doby je nezaměstnanost stálou součástí tržních ekonomik.

e) Sociální státy se postupně dostaly do tzv. krize, kterou se dosud nepodařilo zcela překonat.

ad. 6. Krize sociálního státu, resp. rekonceptualizace sociálního státu, období pokusu o reformu welfare state (1980 - dosud)

a) Příčiny krize sociálního státu tkví v ekonomické oblasti, HDP nepokrývá rostoucí náklady na provoz státu.

b) Objevuje se také politický aspekt - hrozí riziko, že občané by mohli ztratit konsensus se sociálním státem, který trval od druhé světové války.

c) Vytrácí se solidarita mezi lidmi, střední vrstvy nesou hlavní zátěž provozu sociálního

státu, aniž by měly nárok na poměrnou část z toho, co vlastně státu zaplatí.
d) Stejně tak se objevuje i krize demografická, ubývá ekonomicky aktivních obyvatel.

Poznámka

Je třeba zdůraznit, že není možné podat univerzálně platný (pro celou Evropu) přehled vývoje sociální politiky. Historický vývoj je silně podmíněn kulturním kontextem a tradicí v dané zemi. Do toho se pat promítá i převažující ekonomická tradice myšlení (liberalismus vs. socialismus).

Kontrolní otázky

- Určete historické faktory, které přispěly ke vzniku sociálního státu.
- Jak lze charakterizovat pojem sociální stát?
- Definujte „přelomová období“ vývoje sociálního státu (vývojové etapy)

Odpovědi na otázky viz SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, kap. (4)

Souhrn

Obsah pojmu sociální stát (tedy to čím se zabývá) je starší než pojem sám. Pojem „welfare“ se překládá velmi obtížně, představuje v zásadě blahobyt nebo materiální a sociální podmínky pro blahobyt. V kontextu sociální politiky pojem „welfare“ vyjadřuje stav slušného žití.

V každém současném státě je dnes používán nějaký ekvivalent pojmu sociální stát, respektive welfare state. Nicméně obsah tohoto pojmu je v každé zemi o něco jiný. Sociální stát však obecně znamená, že stát na sebe bere péči o sociální práva svých občanů.

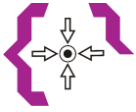
Literatura

MUSIL, L (ed.). *Vývoj sociálního státu v Evropě*. Brno : Doplněk, 1996, (kap. 1, s. 9 - 30).

SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, (kap. 4, s. 49 - 68).

VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, (kap. 4, s. 55 - 69).

4 Krize sociálního státu a její příčiny

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete schopni uvést, v čem lze spatřovat výhody rozsáhlého sociálního státu
- budete umět charakterizovat pojem krize legitimacy sociálního státu
- dokážete shrnout, jaké dopady má na sociální stát tzv. stárnutí populace

Pojmy k zapamatování

- krize sociálního státu
- krize efektivnosti
- krize legitimacy
- demografická krize

4.1 Pojem krize sociálního státu

Krize sociálního státu se objevila v souvislosti s tzv. „ropnými šoky“ sedmdesátých let 20. století. Růst nákladů, zdražení vstupů, ztížení konkurenceschopnosti vedou k hledání cest k úsporám ve všech oblastech, tedy i v oblasti sociální.

4.2 “Složky” krize sociálního státu

Mezi hlavní zdroje, resp. složky krize patří zejména:

1. Neúměrný růst nákladů - Krize ekonomická.

Dvě ropné krize za sebou přinesly dlouhotrvající hospodářskou recesi, kdy byly nízké roční přírůstky HDP, přitom veřejné sociální výdaje mají tendenci udržovat si svůj stálý růst. Ještě k tomu je obtížné tyto výdaje redukovat, welfare state je tedy neúměrně nákladný, což zpomaluje hospodářský růst.

2. Ztráta efektivnosti sociálního státu - Krize efektivnosti.

Zejména liberálně orientovaní kritikové kritizují složitost systému redistribuce a na druhou stranu zdůrazňují vysokou transparentnost tržního systému. Navíc sociální stát zaměstnává velkou spoustu pracovních sil. Dále z výhod sociálního státu čerpají hlavně lidé, kteří mají dost informací, a ne ti, kteří to skutečně potřebují.

3. Demografické změny - Krize demografická.

Stárnutí populace, růst napětí mezi potencionálními směry meziskupinové solidarity (staří a mladí, zdraví a nemocní...). Dochází k narušení intergeneračního kontraktu, na němž je založeno průběžné financování mnoha schémat sociálního pojištění (pay as you go – PAYG systémy).

Výsledkem tohoto stavu je, že růst podílu osob v ekonomicky poproduktivním věku znamená, že ekonomicky aktivní ponese stále větší břemeno ve vztahu k zabezpečení

právě těchto skupin osob. Řešení podle Kellera (2000:86) „...spočívá v možnosti posunout věk odchodu do důchodu, a tak zvyšovat podíl ekonomicky činných v populaci. Toto jednoduché řešení naráží ovšem na problém rostoucí nezaměstnanosti, což vyvolává na trhu práce poněkud paradoxní situaci. Starší lidé by měli pracovat déle v situaci, kdy mladší marně hledají práci.“

4. Ztráta sociálního konsenzu - Krize legitimacy.

Původní myšlenky rovnosti se vytrácejí, systém se začíná více poohlížet po předchozích výdělcích občanů, kteří chtějí ze sociálního státu něco čerpat. Díky zpochybnění ideálů sociální rovnosti ztrácí sociální stát část své legitimacy.

Podle Kellera (2005:86) bývá ve srovnání s ekonomickým a demografickým rozměrem krize sociálního státu mnohem menší pozornost věnována závažné krizi, jež se prohlubuje právě v rovině hodnot, tedy v oblasti kultury. „K hodnotovým prioritám sociálního státu patřilo od počátku normativní úsilí o snižování sociální nerovnosti. V posledních dvou či třech desetiletích se množí signály toho, že rostoucí počet lidí z celé řady důvodů hodnotu větší sociální rovnosti zpochybňuje“ (ibid.).

Poznámka

Zdravý tržní systém by podle Kellera (2004:39) potřeboval, „...aby lidé umírali pokud možno v okamžiku, kdy přestanou být ekonomicky aktivní. Stárnutí populace působí v opačném směru. Zvyšuje počet let, kdy lidé ještě žijí po ukončení své ekonomické aktivity, což v době jejich produktivity zvyšuje náklady na reprodukci pracovní síly.“ Tato ironická poznámka je však jedním ze zásadních hybatlů reformy sociálních států v Evropě.

Kontrolní otázky

- V čem spatřujete výhody rozsáhlého sociálního státu?
- Co lze spatřovat pod pojmem krize legitimacy sociálního státu?
- Jaké dopady má na sociální stát tzv. stárnutí populace?

Odpovědi na otázky viz SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, kap. (4), kap. (7)

Souhrn

Růst podílu osob v ekonomicky postproduktivním věku znamená, že ekonomicky aktivní ponесou stále větší břemeno ve vztahu k zabezpečení právě těchto skupin osob. To má závažné důsledky pro udržení legitimacy sociálních opatření, jež byla formulována v dobách ekonomické i populační konjunktury.

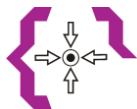
Literatura

KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha : SLON, 2005, (kap. 6, s. 75 - 90).

SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, (kap. 4, s. 49 - 68), (kap. 7, s. 99 - 124).

VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, (kap. 7, s. 101 - 106).

5 Sociální stát a jeho režimy

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět obecně definovat liberální, konzervativní a sociálně-demokratický model sociálního státu
- dokážete uvést smysl typologizování a smysl „ideálních“ typů sociálního státu
- dokážete pohovořit o úskalích mezinárodní komparativní sociální politiky

Pojmy k zapamatování

• typologie sociálního státu	• dekomodifikace	• Gosta	Esping-
• liberální model	• konzervativní model	• Andersen	
	• Richard Titmuss	• sociálně-demokratický model	

5.1 Kritéria pro mezinárodní komparaci sociální politiky

Toto téma přináší několik komplementárních pohledů na typologii sociálního státu, které využívají různé indikátory odlišností a shodných prvků jednotlivých národních sociálních států. Vytváření typologií s sebou nese i určitá neodstranitelná rizika.

Výsledná typologie buď:

- 1) příliš generalizuje, nebo
- 2) naopak popisuje sociální stát příliš detailně.

ad. 1) „Jestliže typologie přihlíží k velkému množství faktorů, které modelují vývoj a podobu sociálních států, pak se stávají příliš rozvětvenými a specifická jednotlivých typů se v nich rozplývá. Naprosto „dokonalá“ typologie v tomto směru by musela nakonec obsahovat tolik typů, kolik je zemí, jež v tom či onom rozsahu provozují sociální stát“ (Keller 2005:51).

ad. 2) „Jestliže se naopak určitá myšlenková konstrukce snaží vypreparovat co nejčistší typy, může tak učinit jen za cenu velkých zjednodušení a značné schematičnosti“ (ibid.).

T. H. Marshall uvádí čtyři kritéria, jež pak byla zapracována v různých kombinacích do všech pozdějších typologií sociálních států. V úvahách o tom, co ovlivňuje míru rovnosti v různých společnostech, Marshall uvádí následující otázky:

- 1) Jsou sociální kompenzace nabízeny všem, anebo jsou zacíleny pouze na určitou skupinu populace?
- 2) Mají tyto kompenzace podobu peněžních dávek, anebo se jedná o poskytované služby?

- 3) Je výše minimálních dávek vysoká, anebo nízká z hlediska životního standardu ve společnosti?
- 4) Jakým způsobem je sociální zabezpečení financováno?‘‘

5.2 Titmussova typologie

První konceptuální typologie je spojována s autorem Titmussem. Jeho typologie pracuje s ideálními typy (ideální neznamená nejlepší, znamená v zásadě modelový):

- 1) Reziduální (omezený, zbytkový, minimální) sociální stát.
- 2) Pracovně výkonový (zásluhový) sociální stát.
- 3) Institucionální (plošný, univerzalistický, paternalistický) sociální stát.

5.3 Esping-Andersenova typologie

Druhou běžně používanou typologií je typologie podle Esping-Andersena. Jeho tři režimy sociálního státu budeme pro naši potřebu ztotožňovat s odpovídajícím modelem Titmussovým.

1) *Liberální režim* (odpovídá reziduálnímu pojetí)

- převažuje sociální pomoc na základě testování majetkových poměrů;
- malé přerozdělování zdrojů;
- účelem minimalizace dávek v liberálním režimu je omezit sklon žádat podporu místo práce;
- skromné sociální pojištění, podporovány jsou soukromé systémy sociálního zabezpečení;
- stát se stará nejvíce o okrajové vrstvy společnosti, lidi s nízkými příjmy;
- typickými představiteli jsou USA, Kanada, Velká Británie.

2) *Korporativistický sociální stát* (odpovídá pracovně výkonovému)

- nízká míra přerozdělování;
- velký vliv církve;
- základem je práce, výkon, zásluhy;
- výraznější role státu;
- snaha zachovávat statusové rozdíly vzniklé na trhu. Dávky jsou proto statusově diferencovány (jednotlivé profesní skupiny si v souladu se zákonem organizují vlastní pojišťovací systémy). Stát zasahuje teprve tehdy, jsou-li možnosti rodiny (obce či profesního sdružení) postarat se o své členy vyčerpány.
- typickými představiteli jsou Německo, Rakousko, Francie.

3) *Sociálně demokratický sociální stát* (odpovídá institucionálnímu pojetí)

- nejméně četný typ v moderních státech Evropy;
- zásady univerzalizmu, rovnost relativně vysokého standardu životní úrovně;
- snaha o tzv. plnou zaměstnanost;
- stát vytlačuje trh, všichni z tohoto sociálního státu mají prospěch, ale všichni jsou na něm i závislí a předpokladem je, že se cítí být zavázáni platit;
- typickými představiteli jsou Švédsko, Norsko, Dánsko – tzv. Švédský či Skandinávský model.

Poznámka

Hodnotový základ sociálně demokratického režimu je v občanské, mezitřídní solidaritě. Základy korporativního režimu jsou ve vnitrotřídní solidaritě. Hodnotový základ liberálního režimu je v ideologii individualismu. Podle této ideologie jsou jedinci, kteří tvrdě pracují, vždy odměněni úspěchem.

Kontrolní otázky

- Jaká jsou rizika „typologizování“ v problematice sociálního státu?
- Jak lze charakterizovat liberální sociální stát?
- Jak lze charakterizovat konzervativní sociální stát?
- Jak lze charakterizovat sociálně-demokratický sociální stát?

Odpovědi na otázky viz SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, kap. (3), kap. (5)

Souhrn

Hodnotový základ sociálně demokratického režimu je v občanské, mezitřídní solidaritě. Základy korporativního režimu jsou ve vnitrotřídní solidaritě. Hodnotový základ liberálního režimu je v ideologii individualismu. Podle této ideologie jsou jedinci, kteří tvrdě pracují, vždy odměněni úspěchem.

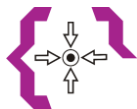

Literatura

SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, (kap. 3, s. 44 - 48), (kap. 5, s. 69 - 90).

VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, (kap. 2, s. 21 - 31), (kap. 5, s. 70 - 84).

6 Reakce sociálního státu na krizi

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět charakterizovat, co znamená pojem „modernizace“
- dokážete popsat trend konvergence sociálních států
- dokážete pohovořit o podstatě flexibilizace práce

Pojmy k zapamatování

- krize sociálního státu
- modernizace sociálního státu
- konvergence sociálních států
- flexibilizace práce

6.1 Modernizace sociálního státu

Sociální stát je v současné situaci v celé Evropě v přerodu a jakou bude do budoucna mít podobu není jisté. Každopádně se zdá, že jeho role už od nástupu industrializace byla, je a i se změnami v industriální společnosti bude nezastupitelná. Přechod k postindustriální společnosti se vyznačuje změnami mnohých hodnot ve společnosti a tím pádem i změnami v požadavcích na pracovní sílu.

Pojmem modernizace sociálního státu bývá nazýván soubor opatření, který má za úkol zmírnit napětí mezi trhem a sociální sférou, má za úkol posílit sociální kontrakt.

Základní strategie modernizace lze shrnout podle Kellera (2005) v zásadě do dvou bodů:

- 1) Snižování objemu nároků občanů sociálního státu.
- 2) Přesouvání povinnosti financovat zbylé nároky na samotné zaměstnance.

ad. 1) *Modernizace nároků*

Jak shrnuje Keller (2005:76), existují tři hlavní způsoby, jak snižovat sociální nároky či sociální práva občanů, přičemž vznikne-li potřeba rychlejší modernizace sociálního státu, mohou být všechny tři způsoby uplatňovány současně a libovolně kombinovány.

- 1) Zpřísnění podmínek pro přiznání nároků (modelově např. prodloužení minimální doby placení pojistného, prodloužení doby, po kterou musel žadatel o dávku pracovat, aby mu vůbec nárok na ni vznikl, povinnost přijmout jakékoli zaměstnání v případě nezaměstnanosti, jinak hrozí riziko pozbytí nároku na dávku).
- 2) Snižování výše přiznaných dávek (např. případně stanovení maximální výše, které může dávka nabývat, případně i bez ohledu na předchozí výdělků).
- 3) Zkracování doby, po kterou jsou dávky pobírány (např. posouvání věku odchodu do starobního důchodu...).

ad. 2) *Modernizace sociálních výdajů*

Druhou základní tendencí modernizace sociálního státu je už výše zmíněný přesun financování sociálních výdajů na samotné klienty sociálního státu, především na zaměstnance. Podle Kellera (2005:78) existují opět tři hlavní způsoby, jak přesunout financování sociálních výdajů na občany.

- 1) Příjmy z podnikání jsou „...zcela, anebo alespoň částečně osvobozeny od placení daní a kategorie nejvyšších příjmů jsou zvýhodněny nejružnějšími daňovými úlevami včetně rovné daně z příjmu. Zvláštní přitom je, že právě pravicoví politici, pro které je jinak každá rovnost projevem komunismu, ve zvýšené míře horují pro rovné daně.“
- 2) Snižování vedlejších mzdových nákladů, „...a to především v podobě snižování příspěvků zaměstnavatelů na povinné pojištění pracovní síly.“
- 3) Tlak na zvyšování úlohy soukromého pojištění, díky němuž financování sociálních nároků nemá jít ani z daní bohatých, ani ze zisku zaměstnavatelů.

6.2 Flexibilizace práce, flexibilní pracovní síla

Flexibilní pracovní sílu je možné chápat dvojím způsobem. Za prvé v souvislosti se vzděláním, za druhé v souvislosti s typem uzavíraných pracovních smluv. Zatímco v prvním případě je slovo „flexibilní“ všeobecně chápáno v pozitivním slova smyslu, ve kterém je flexibilní pracovní síla žádoucí. Jde o stav, kdy jsou lidé natolik vzdělání, že dokáží flexibilně změnit zaměstnání, přijmout jiné pracovní místo. Pro zaměstnavatele jsou svým vyšším vzděláním (se kterým se obecně vyšší flexibilita pojí) zajímavější. V druhém slova smyslu flexibilní práce konotuje spíše negativní významy. Flexibilizace práce pak znamená v zásadě dva efekty.

- 1) Namísto plnohodnotných standardních pracovních smluv jsou upřednostňovány dílčí a krátkodobé kontrakty na omezenou pracovní dobu. Vedle tzv. plných pracovních úvazku tvoří stále větší část nabídky místa s částečným úvazkem, přechodná pracovní místa apod. Existuje např. módní „sdílení práce“ (job sharing).
- 2) Sílí tendence přecházet od klasického zaměstnaneckého poměru k mnohem volnějším vztahům mezi firmou a formálně samostatnými dodavateli a subdodavateli jednotlivých úkonů, produktů a služeb (viz Keller 2005:27).

6.3 Konvergence sociálních států (sblížování systémů)

Tento pojem slouží k označení procesu, v němž se původně značně rozdílné soustavy postupně sbližují a přebírají prvky i celé části odlišných soustav.

Převzetí dílčího prvku nebo „segmentu“ jiné soustavy nemusí vést k přenosu jeho smyslu a funkce. Tlaky současného procesu globalizace vedou, podle určitých domněnek, k rychlému sbližování sociálních systémů různých zemí. Nicméně ve skutečnosti zde proti sobě stojí dvě zhruba stejně mocné síly. „Na jedné straně je to značná setrvačnost existujících sociálních systémů a jejich snaha reprodukovat se na těch základech, na nichž byly kdysi založeny a které jsou pevně zakódovány v jejich struktuře. Proti tomu působí jako druhá z obou sil tlaky globalizace, jež vynucují škrty v sociálních výdajích, snižování přímých daní, rozšiřování neplnohodnotných

(flexibilizovaných) forem práce a v důsledku toho všeho nárůst sociální nerovnosti“ (Keller 2005).

Kontrolní otázky

- Co je konvergence sociálních států?
- Co lze vidět pod pojmem „regresivní modernizace“ sociálního státu?
- V čem lze spatřovat rizika flexibilizace práce?

Odpovědi na otázky viz SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, kap. (4), kap. (7)

Souhrn

Sociální stát by při všech svých modernizačních procesech měl respektovat řadu limitů (ekonomických, ekologických, politických, demografických apod.) a nalézt relevantní východiska zejména ze složitých vzájemných vztahů mezi:

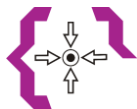
- trhem a státním intervencionismem;
- ekonomickými a sociálními přístupy;
- zaměstnaností a sociálními dávkami;
- politickým a ekonomickým rozhodováním;
- výší daní a sociálních dávek;
- ekonomicky aktivními a beneficienty;
- univerzalistickou a adresnou sociální politikou;
- tradičními sociálními institucemi a institucemi sociálního státu atd. a
- redefinovat své programy, cíle a instituce.

Literatura

KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha : SLON, 2005, (kap. 6, s. 75 - 90).
SMUTEK, M. *Sociální stát. Úvod do studia*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2005, (kap. 4, s. 49 - 68), (kap. 7, s. 99 - 124).

7 Základy sociálního zabezpečení

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět charakterizovat pojem sociální pojištění
- dokážete popsat základní body státní sociální podpory
- budete znát klíčová témata oblasti sociální péče (pomoci)

Pojmy k zapamatování

- sociální pojištění
- státní sociální podpora
- sociální péče (pomoc)

7.1 Sociální zabezpečení a jeho charakteristika

Sociálním zabezpečením v širším slova smyslu se rozumí pomoc a podpora státu jeho občanům (Hutěčka 2008). V širším pojetí je možno zahrnovat do sociálního zabezpečení:

- a) péči o zdraví (léčebná i preventivní péče);
- b) zabezpečení při dočasné neschopnosti pro nemoc a úrazy;
- c) zabezpečení matek v případě těhotenství a mateřství;
- d) pomoc při výchově dětí v rodině;
- e) zabezpečení při invaliditě;
- f) zabezpečení ve stáří;
- g) zabezpečení rodinných příslušníků a pozůstalých;
- h) zabezpečení v nezaměstnanosti.

Sociální zabezpečení se zabývá prevencí a řešením sociálních rizik. Sociální rizika jsou označována také jako sociální události či sociální příhody, které jsou právem známé a s nimiž právo spojuje vznik, změnu nebo zánik práva povinností, pomocí nichž lze předejít, zmírnit nebo překonat tíživou životní situaci způsobenou takovou událostí.

Hlavními sociálními událostmi jsou zejména:

- nemoc;
- úrazy;
- těhotenství;
- invalidita;
- stáří;
- narození dítěte;
- smrt rodinného příslušníka.

V rámci transformace na počátku 90. let v České republice (Československu) byly v souladu se scénářem sociální reformy zahájeny práce na vytvoření tří na sebe navazují-

cích relativně samostatných systémů: (1) systému sociálního pojištění, (2) státní sociální podpory a (3) sociální pomoci.

7.2 Sociální pojištění

V rámci systému sociálního pojištění jsou řešeny ty sociální situace, na které se občan může předem připravit (pojistit) formou odložení části své dnešní spotřeby na krytí budoucí nejisté dlouhodobé či krátkodobé sociální situace. Systém je financován z pojistného, které platí podle přesně stanovených podmínek jak zaměstnanec, tak zaměstnavatel i osoby samostatně výdělečně činné.

Sociální pojištění je forma nejvíce preferovaná v moderních společnostech s tržní ekonomikou. Je rozvíjena jak ve všeobecných povinných (obligatorních), tak v doplňkových dobrovolných (fakultativních) systémech. Systém hrazení pojištění je založen na principu spravedlnosti – tzn. že kdo má pravidelný příjem ze zaměstnání, hradí si pojištění pro případ a dobu, kdy tento příjem z různých důvodů ztratí (Hutěčka 2008).

7.3 Státní sociální podpora

V rámci systému státní sociální podpory jsou řešeny sociální situace, které jsou na základě určitého společenského konsenzu uznány za zřetele hodné, tj. sociální situace, kdy je účelné rodinu (především rodinu s dětmi) podpořit.

Jedná se např. o narození dítěte, péči rodičů o ně, jeho výchovu po celou dobu přípravy na povolání atd. Sociální podpora se používá tam, kde rámec pojištění je úzký nebo z jiného důvodu nepoužitelný pro zajištění sociální stability a bezpečnosti občana.

7.4 Sociální péče (pomoc)

V rámci systému sociální pomoci se řeší obtížné sociální situace stavu hmotné a sociální nouze, tedy situace, které občan není, resp. nebude schopen řešit sám nebo s pomocí vlastní rodiny.

Cílem je:

- a) navrátit takovému občanovi co nejrychleji sociální suverenitu;
- b) pomoci mu překonat přechodně stadium sociálně-ekonomických obtíží;
- c) řešit jeho trvalé sociálně svízelné postavení.

Poznámka

Tento stručný přehled pojmů vztahujících se k sociálnímu zabezpečení nemá sloužit jako vyčerpávající studijní materiál. Jedná se pouze o nástin tématu, jelikož hloubší pozornost je sociálnímu zabezpečení věnována v předmětu Právo sociálního zabezpečení.

Kontrolní otázky

- Jaké tři pilíře má sociální zabezpečení v České republice?
- Co je podstatou sociálního pojištění?
- Na co se zaměřuje státní sociální podpora?
- Jaké situace řeší sociální pomoc?

Odpovědi na otázky viz KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (7), kap. (11), kap. (12), kap. (13)

Souhrn

Sociální zabezpečení jako součást sociální politiky a jako prostředek k uskutečňování jejích úkolů a cílů můžeme obecně chápat jako soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů.

Literatura

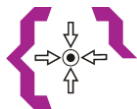
KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, (kap. 7, s. 126 - 143), (kap. 11, s. 190 - 197), (kap. 12, s. 198 - 211), (kap. 13, s. 212 - 221).

POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha : SLON, 1995, (kap. IV.2, s. 69 - 77).

TOMEŠ, I. *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha : Socioklub, 1996, (kap. 15, s. 131 - 133).

VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, (kap. 6.1, s. 86 - 91).

8 Politika zaměstnanosti

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět charakterizovat pojem masová nezaměstnanost
- dokážete odlišit makro a mikro politiku zaměstnanosti
- dokážete pohovořit o typech nezaměstnanosti (z hlediska příčin)

Pojmy k zapamatování

• makro politika zaměstnanosti	• masová nezaměstnanost	• cyklická nezaměstnanost
• mikro politika zaměstnanosti	• frikční nezaměstnanost	• strukturální nezaměstnanost

8.1 Masová nezaměstnanost

Je nutno poznamenat, že nezaměstnanost není považována za vážný ekonomický, ale ani za sociální problém, pokud se nestává masovou. Samotná existence nezaměstnanosti je vlastně přirozeným fenoménem a atributem svobodné společnosti, založené na tržním mechanismu a demokracii. Její existence primárně vyplývá a je ospravedlněna následujícími potřebami (Sirovátka 1995):

- Pohyb ekonomiky, který si vyžaduje i odpovídající pohyb pracovníků, což je spojeno s určitým časem, v kterém se oba pohyby vzájemně přizpůsobují.
- Svobodná volba osob, jejich svobodné rozhodování o tom, zda přijmou zaměstnání, nebo zda budou existenčně závislé na jiných příjmech než na příjmech realizovaných na trhu práce, zejména na různých dávkách sociálního státu, podporách od charitativních organizací nebo ze strany rodiny, či na příjmech z činnosti v neformální ekonomice.

Masová nezaměstnanost vytváří pro společnost i pro vládu vážné problémy (Mareš 1998):

- finanční (nezbytná podpora);
- organizační (potřeba rozsáhlého a byrokratizovaného aparátu služeb zaměstnanosti)
- politické (ohrožení sociálního smíru, případně celých reforem, dokonce ohrožení legitimacy státní moci).

Problémy, které jsou s nezaměstnaností spojeny, dále spočívají:

- ve snížené efektivitě ekonomického systému;
- v mrhání lidskými zdroji,
- v rostoucích deficitech státních rozpočtů;
- v měnové nestabilitě, s nimiž je spojována;
- v rostoucím sociálním napětí a
- riziku sociální krize.

8.2 Makro a mikro politika zaměstnanosti

Politika zaměstnanosti - jde o soubor opatření, kterými jsou spoluutvářeny podmínky pro dynamickou rovnováhu na trhu práce a pro efektivní využití pracovních sil. V užším slova smyslu je potřeba rozlišovat (Sirovátka 1995) mezi (1) politikou zaměstnanosti a (2) politikou trhu práce. Politika zaměstnanosti, makroekonomická úroveň, se tedy může vyznačovat celoplošným použitím svých nástrojů, zatímco politika trhu práce je vhodná k selektivnímu využití v postižených odvětvích, oblastech.

8.3 Typy nezaměstnanosti (z hlediska příčin)

- 1) Frikční nezaměstnanost
- 2) Strukturální (technologická) nezaměstnanost
- 3) Cyklická nezaměstnanost

ad. 1) Frikční nezaměstnanost:

- je spojená s životním cyklem a s hledáním lepšího pracovního místa (nutně totiž dochází k přesunům osob mezi zaměstnáními);
- má přechodný charakter a je rámcově považována za dobrovolnou;
- jedná se o tzv. nezaměstnanost typu „lidé mezi dvěma zaměstnáními“.

ad. 2) Strukturální (technologická) nezaměstnanost:

- je spojená s nesouladem mezi nabídkou a poptávkou pracovních sil v jednotlivých segmentech trhu práce;
- spojena s eliminací celých starých odvětví;
- nezaměstnanými se stávají lidé s určitou kvalifikací, avšak požadavky (ohledně kvalifikace) na trhu práce v ten moment už jsou jiné;
- tato nezaměstnanost je průvodním jevem adaptabilní ekonomiky;
- je charakteristická pro moderní společnosti v přechodu od průmyslové k informační společnosti.

ad. 3) Cyklická nezaměstnanost:

- souvisí s ekonomickým cyklem;
- vzniká tehdy, když je celková poptávka po práci nízká (vzniká tedy v důsledku nedostatečné agregátní poptávky);

Pokud je cyklická nezaměstnanost pravidelná a spojená s přírodním cyklem, hovoří se o sezónní nezaměstnanosti (typicky turismus, stavebnictví).

8.4 Faktory prohlubující míru nezaměstnanosti

Vysoká míra nezaměstnanosti v Evropě je vysvětlována jako problém (Sirovátka 1995):

- 1) *agregované poptávky*, která klesá jak díky nutnosti krátit veřejné investice a výdaje v boji proti rostoucím deficitům státních rozpočtů a ve snaze kontrolovat inflaci, tak i díky důsledkům globalizace ekonomiky (výroby i obchodu), která konfrontuje stále silněji Evropu na světovém trhu s konkurencí levnějšího zboží odjinud;
- 2) *vysokých pracovních nákladů* a to nejen vysokých mezd, ale i vysokých nemzdových

pracovních nákladů, plynoucích zejména na udržování hypertrofovaného sociálního státu;

3) *demotivujícího vlivu sociálního státu* (zejména štedrých podpor v nezaměstnanosti) na hledání práce;

4) *mzdové nepružnosti* jako následku toho, že mzda není výsledkem hry tržních sil, ale vyjednávání mezi zaměstnavateli a odbory;

5) *diskriminace některých kategorií obyvatelstva* (etnických skupin, ale i žen, starých lidí a dalších).

Celkově nezaměstnanost prohlubují (když budeme hovořit o Evropě) takové trendy jako je:

a) úpadek průmyslové výroby, související s tím, co mnozí autoři nazývají přechod k postindustriální společnosti (nezaměstnanost postihuje zejména země a regiony orientované na tradiční průmyslovou výrobu);

b) zavádění nové technologie, která dělá člověka přebytečným nejen v přímé výrobě, ale i v jejím řízení, v administrativě a v části služeb (komputerizace, robotizace a další high – technology);

c) růst nadnárodních společností, rozdělujících zdroje z globálních, nikoliv národních hledisek (umožňuje například kombinovat nízké mzdy v některých zemích s nejvyšší technologickou produktivitou);

d) růst nových silných národních ekonomik a jejich vstup na světový trh;

e) nasycení domácího trhu zbožím dlouhodobé spotřeby, jehož výroba je důležitá pro udržení ekonomické konjunktury (auta, televizory ap.).

8.5 Důsledky nezaměstnanosti v osobní rovině a v rovině jedince

Důsledky nezaměstnanosti můžeme zaznamenat jak v *osobní rovině*:

- rozbití struktury denního času, deprivace z absence pravidelných činností;
- sociální izolace díky redukci sociálních kontaktů;
- ztráta statusu, sociální prestiže, důstojnosti;
- rozklad rodinných vztahů;
- ztráta smyslu života (převážně se týká mužů);
- zvýšené riziko sebevražd (převážně se týká mužů).
- ztráta kvalifikace;
- ztráta pracovních návyků;
- návyk na sociální dávky.

Mezi důsledky ve *společenské rovině* můžeme zařadit:

- prohlubování sociálně patologických jevů (kriminalita, gamblerství, sebevražednost, rozvodovost...);
- ekonomické důsledky;
- mrhání lidskými zdroji.

Poznámka

Plná zaměstnanost je většinou chápána jako stav, kdy ten, kdo chce pracovat a akceptovat přitom mzdu, kterou mu zaměstnavatelé za daných podmínek mohou nabídnout, zaměstnání vždy najde (převážná část nezaměstnanosti v této situaci je chápána jako frikční, respektive dobrovolná). Za míru odpovídající plné zaměstnanosti je nejčastěji považována tzv. přirozená míra nezaměstnanosti. Její hodnota se pohybuje mezi 2-6% a je odvozena od ekonomického konceptu tzv. NAIRU, tedy míry nezaměstnanosti, která neakceleruje inflaci.

Kontrolní otázky

- Co znamená pojem frikční nezaměstnanost?
- V čem lze spatřovat podstatu pojmu cyklická nezaměstnanost?
- Co vyplývá z fenoménu tzv. strukturální nezaměstnanosti?

Odpovědi na otázky viz MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 2. vyd. Praha : SLON, 1998, kap. (4)

Souhrn

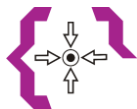
Politiku zaměstnanosti chápeme jako součást makroekonomické hospodářské politiky. Zahrnuje opatření na makroekonomické úrovni (monetární, fiskální a mzdová opatření). Tato opatření ovlivňují stranu nabídky i poptávky na pracovním trhu a to v celé ekonomice.

Literatura

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, (kap. 14, s. 226 - 242).
MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 2. vyd. Praha : SLON, 1998, (kap. IV, s. 53 - 67).
POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha : SLON, 1995, (kap. IV.1, s. 62 - 68).
TOMEŠ, I. *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha : Socioklub, 1996, (kap. 12, s. 116 - 118).
VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, (kap. 6.3, s. 94 - 96).

9 Politika trhu práce (mikro politika zaměstnanosti)

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět popsat pojem dualita pracovních trhů
- dokážete odlišit pojmově primární a sekundární pracovní trh
- dokážete pohovořit o dalších možnostech segmentace pracovního trhu

Pojmy k zapamatování

- dualita pracovních trhů
- segmentace pracovního trhu
- primární trh práce
- sekundární trh práce
- pasivní politika trhu práce
- aktivní politika trhu práce

9.1 Segmentace pracovního trhu (dualita pracovních trhů)

Nezaměstnanost vzniká při nemožnosti člověka participovat na trhu práce. Lidé se tam snaží dostat, ale brání tomu některé samotné charakteristiky trhu práce. V první řadě jde o dualitu trhů práce (Sirovátka 1995, Mareš 1998). Lze hovořit o formálním a neformálním trhu práce či také o primárním a sekundárním trhu práce.

9.2 Primární trh práce

Na primárním trhu práce:

- se soustřeďují lepší a výhodnější pracovní příležitosti;
- místa s vyšší prestiží, poskytující řadu šancí;
- místa poskytující relativně dobré možnosti profesionálního růstu;
- místa poskytující lepší pracovní podmínky;
- místa poskytující relativní bezpečí před ztrátou zaměstnání propouštěním;
- práce je zde relativně dobře placená a je zde zajištěn i jistý růst mezd;
- je zde nízká fluktuace (pracovníci se snaží místa držet).

9.3 Sekundární trh práce

Na sekundárním trhu práce:

- se kumulují místa s nízkou prestiží;
- je typická nižší mzdová úroveň;
- jedná se o málo stabilní pracovní příležitosti;
- riziko časté nezaměstnanosti.

9.4 Mikro politika zaměstnanosti (politika trhu práce)

Politika trhu práce (angl. labour market policy) představuje přímá opatření na trhu práce na podporu zaměstnanosti.

Politika zaměstnanosti (tedy správněji politika trhu práce) se orientuje zejména na tyto aktivity:

- na rozvoj infrastruktury trhu práce;
- podporuje vytváření nových pracovních míst a pracovních činností;
- zaměřuje se na zvýšení adaptability pracovní síly;
- podílí se na zabezpečení životních podmínek těch, kteří se stali dočasně nezaměstnanými formou dávek a podpor v nezaměstnanosti.

9.5 Pasivní a aktivní politika zaměstnanosti

Strategie boje proti nezaměstnanosti jsou v zásadě dvě:

1) Pasivní politika – pojištění v nezaměstnanosti, nepřímý vliv na stranu nabídky, na úroveň nezaměstnanosti a na úroveň participace na pracovním trhu.

2) Aktivní politika – přímé ovlivnění poptávky nebo nabídky práce, přizpůsobení mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce. Aktivní politika zaměstnanosti realizovaná primárně Úřadem práce ČR obecně zahrnuje aktivity typu:

1. Veřejné služby zaměstnanosti (zprostředkování práce, intenzivní poradenství a kurzy).
2. Pracovní příprava a výcvik (rekvalifikace).
3. Podpora tvorby nových pracovních míst (podpora zaměstnání v soukromém sektoru, subvence zaměstnavatelům, podpory osobám začínajícím vlastní podnikání, přímá tvorba míst ve veřejném sektoru).
4. Opatření pro znevýhodněné (hendikepované).
5. Cílené (účelové, lokální) programy na trzích práce.

Poznámka

V českém jazykovém prostředí se obvykle pracuje pouze s pojmem politika zaměstnanosti. Nicméně zde byla použita odlišná terminologie, která vychází z běžných zvyklostí v zhraničí, kdy bývá odlišována makropolitika zaměstnanosti (na úrovni hospodářské politiky státu) – anglicky employment policy (česky politika zaměstnanosti) a mikropolitika zaměstnanosti (na úrovni konkrétních zásahů do např. lokálního trhu práce) – anglicky labour market policy (česky pak politika trhu práce).

Kontrolní otázky

- Co znamená segmentace pracovního trhu, resp. dualita pracovních trhů?
- Jaké rozdíly spatřujete mezi primárním a sekundárním pracovním trhem?
- Co znamená aktivní politika trhu práce v případě činnosti Úřadu práce?

Odpovědi na otázky viz KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (14.3), kap. (14.4)

Souhrn

Smyslem politiky pracovního trhu je v první řadě odbourávat vliv segmentace pracovního trhu, zlepšovat soulad nabídky a poptávky na pracovním trhu v lokálním měřítku. Velký význam pak mohou mít též lokální cílené programy politiky trhu práce.

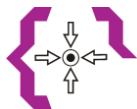

Literatura

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, (kap. 14.3, s. 232 - 234), (kap. 14.4, s. 235 - 242).

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 2. vyd. Praha : SLON, 1998, (kap. V, s. 68 - 72), (kap. VI, s. 73 - 86), (kap. VII, s. 87 - 101), (kap. IX, s. 112 - 127), (kap. X, s. 128 - 146).

10 Zdravotní politika

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět definovat zdraví pro účely zdravotní politiky
- budete znát hlavní typy aktivit, které má zdravotní politika ve svém repertoáru
- budete umět charakterizovat různé složky celkové dostupnosti zdravotní péče

Pojmy k zapamatování

- zdraví
- WHO
- nemoc
- dostupnost péče
- definice zdraví
- well-being

10.1 Definice zdravotní politiky

Zdravotní politika je v podstatě výraz zájmu společnosti na zdravotním stavu obyvatelstva (protože mimo jiné pak představuje zdravou pracovní sílu). Jde o cílevědomou činnost státu a ostatních aktérů zaměřená na ochranu, podporu a obnovu zdraví obyvatelstva. Je nedílnou součástí hospodářské a sociální politiky státu. Základem zdravotní politiky je právo na zdraví (vychází z Listiny základních práv a svobod, zákonný nárok občanů s trvalým pobytem na území ČR na bezplatnou zdravotní péči v rámci všeobecného zdravotního pojištění za podmínek stanovených zákonem). Role státu spočívá (Háva 1995) v tvorbě zdravotní politiky, v rozhodování o základních parametrech rozdělení zdrojů ve zdravotnictví mezi jednotlivé segmenty služeb, v tvorbě právních norem, regulujících jednání aktérů ve zdravotnictví, v reflexi vývoje zdravotnictví, analýze, výzkumu, sběru a zpracování statistických údajů...

10.2 Definice zdraví

Zdraví lze definovat jako stav dokonalé tělesné, duševní a sociální rovnováhy, tedy pohody (well-being), která je výsledkem souladu vzájemného působení organismu a prostředí. Dva definiční prvky tedy jsou: (i) rovnováha, která má svou stránku tělesnou, duševní, sociální (fyziogenní, psychogenní a sociogenní faktory zdraví) a (ii) rovnováha, která se týká funkcí organismu nikoliv obecně, ale ve zcela konkrétním vztahu k prostředí, ve kterém člověk žije.

10.3 Zdraví: věc veřejná nebo soukromá?

Zdraví je v první řadě osobní odpovědností, ale i právem občana. Je tedy soukromou záležitostí občana. Z právního hlediska se zdraví věcí veřejnou stává tehdy, jestliže

porucha zdraví ohrožuje jiné občany (např. nákazou). Potom se ochrana práva na zdraví ostatních stává veřejnou záležitostí a společnost může vnutit nemocné osobě určitý model chování. Jen tehdy můžeme mluvit o přípustném společenském zásahu do práva na zdraví občana. V obecnějším pojetí zdraví (tedy ne z vyloženě právního hlediska) je však zdraví všeobecně chápáno jako věc veřejná, neboť zdraví jednotlivci ve společnosti jsou produktivnější (jsou zdravou pracovní silou), nezatěžují rozpočet výdaji na léčbu (která je redistribucí prostředků od zdravých) atd. S právem na vlastní zdraví souvisí řada etických problémů, např. při transplantaci lidských orgánů, umělé interrupci, euthanasii apod.

10.4 Dostupnost zdravotní péče

Je potřeba garantovat zdravotní péči z hlediska dostupnosti pro všechny z hlediska kvality, kvantity a místa. Celková dostupnost je tedy dána (Krebs a kol. 2002):

- 1) geografickou dostupností,
 - a) prostorovou (vzdálenost ke zdravotnímu zařízení),
 - b) časovou (v okamžiku potřeby),
- 2) institucionální dostupností (míra rozvoje lékařské péče),
- 3) ekonomickou dostupností (míra sociální solidarity),
- 4) kulturně civilizační dostupností (míra schopnosti zdravotní péči vyžadovat a přijímat).

10.5 Typy aktivit zdravotní politiky

Zdravotní politika zahrnuje v zásadě dva typy aktivit: (1) aktivity ve směru ochrany a podpory zdraví, ve směru zamezení vzniku nemoci a (2) aktivity zaměřené k léčení (odstranění změn ve zdravotním stavu člověka), obnovení nebo navrácení zdraví. Více méně doplňující aktivity pak představuje (3) rehabilitaci, tj. obnovou nezávislého a plnohodnotného tělesného i duševního života osob po úrazu, nemoci nebo závislosti nebo zmírnění trvalých následků nemoci nebo úrazu pro život a práci člověka, a (4) reintegraci, tj. kompenzaci ztrát na zdraví umožnit plné nebo alespoň částečné uplatnění člověka v jeho obvyklých společenských rolích, tj. v rodině, v komunitě (obec, stát, širší společenské prostředí) a v práci.

10.6 Definování nemoci

Dojde-li k narušení rovnováhy biologických a psychických faktorů a jejich vzájemného působení ve fyzickém a sociálním prostředí, mluvíme o nemoci. Nemoc se stává sociální událostí v okamžiku, kdy člověk nemůže zabránit poruše svého zdraví, nebo nemá dost vlastních sil a zdrojů, aby tuto poruchu odstranil, léčil a rehabilitoval se. Sociální událostí se nemoc stává, potřebuje-li člověk pomoc jiné osoby nebo pomoc peněžní (ekonomickou pomoc) či pomoc institucionální (službu). Teprve porucha zdraví spojená s touto potřebou nebo s neschopností postarat se o sebe vytváří z nemoci sociální událost.

Poznámka

Zdravotní politika bude zahrnovat takovou širší aktivitu, jaké pohledy na věc vezmeme v úvahu. Tedy např. pro zaměstnance ve zdravotnictví může být obsahem profesní růst, pro farmaceutické firmy problematika úhrdových vyhlášek apod.

Kontrolní otázky

- Jak definuje zdraví Světová zdravotnická organizace? (WHO)
- Jak je definována „nemoc“?
- Jaká opatření lze zahrnout pod pojem „zdravotní politika“?

Odpovědi na otázky viz Krebs, V. a kol. Sociální politika. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (15)

Souhrn

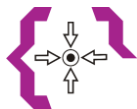
Základem zdravotní politiky je právo na zdraví (vychází z Listiny základních práv a svobod, zákonný nárok občanů s trvalým pobytem na území ČR na bezplatnou zdravotní péči v rámci všeobecného zdravotního pojištění za podmínek stanovených zákonem). Dva definiční prvky zdraví jsou: (i) rovnováha, která má svou stránku tělesnou, duševní, sociální (fyziogenní, psychogenní a sociogenní faktory zdraví) a (ii) rovnováha, která se týká funkcí organismu nikoliv obecně, ale ve zcela konkrétním vztahu k prostředí, ve kterém člověk žije.

Literatura

- KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (15)
- POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha : SLON, 1995, kap. (4.3)
- POTŮČEK, M. a kol. *Veřejná politika*. Praha : SLON, 2005, kap. (12)
- TOMEŠ, I. *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vyd. Praha : Socioklub, 2001, kap. (9)
- VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, kap. (6.2)

11 Vzdělávací politika

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- dokážete popsat hlavní funkce vzdělání ve společnosti
- budete umět uchopit vzth trhu práce a vzdělání
- budete umět popsat hlavní trendy v oblasti vzdělávací politiky

Pojmy k zapamatování

- vzdělání
- informativní složka vzdělání
- kvalifikace
- trendy ve vzdělávání
- formativní složka vzdělání
- internacionalizace vzdělání

11.1 Definice vzdělání

Vzdělání je v podstatě fenomén vzniklý spojením dvou vzájemně souvisejících procesů:

- 1) výchovy (formativní složka) – utváření morálních, charakterových vlastností, kultivace lidských a občanských kvalit jedince a to předurčuje i tyto kvality u celé populace.
- 2) vzdělávání (informativní složka) – osvojování soustavy poznatků a dovedností a metody jejich nabývání.

Vzdělání je pak výsledkem obou zmíněných procesů, má nehmotnou povahu a disponuje jím pouze jedinec sám.

11.2 Definice a cíl vzdělávací politiky

Vzdělávací politika je tedy ve výsledku souhrn konkrétních činností a opatření, kterými zejména stát, ale i další subjekty usilují o optimální naplnění rolí, které vyplývají z postavení vzdělání ve společnosti.

Cílem vzdělávací politiky je zabezpečení rozvoje poznávací a duchovní kapacity populace a rozvoje morálně hodnotové orientace. Dále pak profesní vzdělávání, kvalifikace a přizpůsobení vzdělávacích institucí potřebám trhu práce. Nezbytným cílem je i demokratizace vzdělávání a zajištění rovného přístupu k němu.

11.3 Hlavní funkce vzdělání ve společnosti

1) *Preventivní* - vzdělání jako nástroj k získání zaměstnání a zajištění životní existence. V širokém slova smyslu jako prevence celospolečenská, zaměřená na všestrannou kultivaci jedince a jeho integraci do společnosti.

2) *Nápravná* – jako jistý korektiv již existujících problémů. Takováto potřeba je pocíťována ex post, až když problémy nastanou (např. důraz na ekologické vzdělání až v situaci ekologického ohrožení, ale nejviditelněji např. rekvalifikace jako náprava nedostatečného kvalifikačního vybavení jedince).

3) *Socializační* - vliv na formování člověka.

4) *Ekonomická* - vzdělání je významným výrobním faktorem. Vzdělání není jenom efektem ekonomického růstu, ale současně je i významným výrobním faktorem. Tuto funkci plní vzdělání především prostřednictvím znalostí, kvalifikace. Vzdělání je předpoklad výkonu složité práce. Umožňuje vyšší růst produktivity práce. S rozvojem vědy a techniky a s tím spojeným rozvojem složitosti práce roste i vzájemná závislost ekonomického růstu a kvality pracovních sil. Vzdělání se tak stává stále významnější strategickou komponentou, neboť na něm závisí ekonomická výkonnost i konkurenceschopnost každé země.

5) *Sociálně kulturní* - ovlivňuje lidskou osobnost, význam pro univerzální lidské hodnoty (snášlivost, tolerance, spolupráce, úcta k druhým). Morální klima společnosti.

6) *Profesionalizační* - příprava na povolání.

11.4 Základní myšlenkové koncepty (principy) moderních vzdělávacích politik

1) *Celoživotní vzdělávání* - cílem je obnovení, rozšíření a zdokonalení odborných kompetencí. Vlivem vědeckotechnického pokroku je teoretická i praktická příprava na výkon určité profese velmi rychle překonávána velkým množstvím nově požadovaných znalostí, které předpokládají vyšší, nebo jiný stupeň vědomostí... Jednou ze schůdných cest tedy je permanentní (celoživotní) vzdělávání.

2) *Rovné šance a přístup ke vzdělávání* – tedy zaručit vzdělávací šanci dostupnou všem. Každý ji pak využije v souladu se svými individuálními vlohami, schopnostmi. Otázkou zůstává, jak toto zabezpečit. Směřuje k tomu řada opatření (zvyšování počtu studijních míst na školách, rozmanitější studijní nabídka, systémy studijních podpor a půjček, větší prostupnost škol, zakládání nových forem výuky...).

3) *Individualizace a diferenciaci ve vzdělávání* - vzdělávací proces přizpůsobit vzdělávaným, vyhovět individuálním vzdělávacím potřebám. Aby systém nebyl uniformní a necitlivý k rozdílným schopnostem lidí. Naopak zmobilizovat a kultivovat co nejvíce přirozených vloh, aby žádné individuální schopnosti nezůstaly ležet ladem.

4) *Internacionalizace ve vzdělávání* - zvládání nadnárodního multikulturního soužití. Celkově vzdělání přispívá ke zvládání multikulturního soužití, které se v Evropě dále prohlubuje, protože jej akceleruje migrace. Dále se v rovině institucionální jedná o vznik evropských vzdělávacích institucí a snahu o sjednocení vzdělávacích obsahů. Snaha o možnost mezinárodního uznávání certifikátů, diplomů apod.

Poznámka

Jednou z pomůcek internacionalizace vzdělání je klasifikace ISCED - Mezinárodní standardní klasifikace vzdělání, která byla vypracována a vydána UNESCO v roce 1976, aby sloužila jako nástroj vhodný pro shromažďování, zpracování a zpřístupňování vzdělávacích statistik jak v jednotlivých zemích, tak v mezinárodním měřítku.

Kontrolní otázky

- Jaké spatřujete rozdíly v pojmech vzdělání a kvalifikace?
- Jaké funkce představuje vzdělání v soudobé společnosti?
- Shrňte základní trendy v politice vzdělávání.

Odpovědi na otázky viz KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (18)

Souhrn

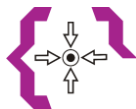
Vzdělání má nehmotnou povahu a disponuje jím pouze jedinec sám. Se vzděláním souvisí i kvalifikace – obecně ji můžeme chápat jako schopnost vykonávat určitou práci, respektive souhrn schopností, které jsou pro to vyžadovány. Kvalifikace je spíše ekonomický pojem spojený s trhem práce. Vzdělání je pojmem širším, tedy není zúžen jen na uspokojování kvalifikačních požadavků trhu práce. Vzdělání v této definici představuje specifickou společenskou službu, která podle Večeřy (1996) jen zdánlivě stojí stranou typických služeb sociálního státu.

Literatura

- KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (18)
- POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha : SLON, 1995, kap. (4.4)
- POTŮČEK, M. a kol. *Veřejná politika*. Praha : SLON, 2005, kap. (11)
- VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, kap. (6.5)

12 Rodinná politika

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět charakterizovat rysy pozdně-moderní rodiny
- budete schopni popsat rozdíly mezi rodinou tradiční, moderní a postmoderní
- budete znát základní funkce rodiny ve společnosti
- budete znát předmětné oblasti zájmu rodinné politiky a její cíle

Pojmy k zapamatování

- rodina prokreační
- rodina orientační
- rodina post-moderní
- fertilita
- systémové pojetí rodiny
- funkce rodiny

12.1 Definice rodiny

Rodina je nejstarší, základní sociální jednotka. Dnes chápána jako jednotka společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi, nebo jednoho rodiče s dítětem nebo dětmi. Rodinu můžeme též chápat jako skupinu lidí spojených společným původem, manželstvím, nebo jiným právním vztahem jako je například adopce, jejíž členové se vzájemně (společensky, ekonomicky, psychologicky) podporují a shodně se identifikují jako jedna společenská jednotka. Rodina zároveň podléhá normám dané společnosti a společenským představám o rolích, které by měla naplňovat.

12.2 Historické modely rodiny

Shrnutí základních charakteristik tradiční, moderní a postmoderní rodiny:

	Tradiční	Moderní	Postmoderní
Struktura	široká, vícenerační	nukleární, manželská	variabilní, individualizovaná
Základní kapitál	ekonomický	ekonomický, sociální, kulturní	sociální, KULTURNÍ
Legitimizace	sex, děti	děti	NELEGITIMIZUJE
Role	komplementární, hierarchizované	segregované, komplementární	individualizované
Funkce	univerzální	pečovatelské, statusotvorné, citové	CITOVÉ
Autorita	otec	otec – matka, funkčně segregované	individualizovaná, slabá
Reprezentace diskursu	náboženský, církevní	občanský	masmediální
Mezigenerační	patrilinéární,	demokratický,	slabý

přenos	autoritativní	smíšený	
---------------	---------------	---------	--

(zdroj: Možný, 2006, s.23)

12.3 Funkce rodiny

Funkce rodiny se měnily v průběhu vývoje lidstva. Některé funkce jsou zde již od pradávna, jiné jsou reakcí na moderní prostředí (20 století.):

1. *Biologicko reprodukční funkce* má zabezpečovat udržení života početím a narozením nového člověka. Tato funkce se může uplatnit i mimo rodinu, v rodině však nabývá svůj plný význam: nejde jen o to dítě přivést na svět, ale zabezpečit mu potřebné podmínky pro život a jeho další vývoj.

2. *Ekonomicko - zabezpečovací funkce*, se nevztahuje jen na dítě a rodinu, ale na všechny členy rodiny (úklid, příprava stravy, domácí činnosti apod.). Zabezpečovací funkce se týká nejen materiální oblasti, ale postupně přechází do oblasti sociální, duševní až duchovní. Má svým členům poskytovat životní jistoty.

3. *Socializačně - výchovná funkce* spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o ně, v jeho výchově, v jeho přijetí, porozumění mu v jeho vývoji a potřebách, jež je nutno včas a náležitým způsobem uspokojovat. Prosazovat jeho nejlepší zájem a prospěch, ochraňovat jej před nepříznivými situacemi a učit je, aby bylo samo schopno jim čelit.

4. *Emocionální funkce* je důležitá jak pro děti, tak pro dospělé. Je třeba zdůraznit, že zájem o dítě a sledování jeho prospěchu pramení především z emocionality, zajišťující harmonický život rodiny i pocit celkového uspokojení a životního naplnění pro všechny její členy.

12.4 Typologie rodiny

Rodinu můžeme dělit na jednotlivé typy podle různých typologií:

1. *Rodina úplná* je pro stát plně žádoucí, v problematických situacích (nemoc v rodině apod.) je samostatná a nevyžaduje pomoc státu. Rozvíjí se zde pozitivní vzorec chování, kde děti vidí mužský i ženský vzor chování, což je důležité pro formování jejich vlastních rodin.

2. *Rodina neúplná* je pro stát méně žádoucí (méně státu přispívá, stát ji musí více podporovat, například delší doba ošetřování nemocného dítěte jedním z rodičů, delší peněžitá pomoc v mateřství apod.). Neúplná rodina může vzniknout přirozenou cestou, např. úmrtím jednoho z rodičů nebo tzv. uměle, nepřirozeně, např. rozvodem, neuzavřením partnerského svazku, může být však také tzv. dočasně neúplná, a to v případech například výkonu trestu odnětí svobody jednoho z rodičů.

3. *Rodina více generační*, která je pro stát výhodná svou otevřeností pro vzájemnou pomoc mezi jednotlivými členy (pomoc při výchově dětí, péče o starší generaci). Členové rodiny žijí většinou ve společné domácnosti a navzájem spolupracují na základě uznávané dělby rolí. Pro stát je v podstatě nejvýhodnější vícegenerační, úplná rodina. Bohužel dnes je trend opačný.

Z hlediska typologického rozlišení můžeme dále hovořit o rodině orientační (rodina, v níž jedinec vyrůstal) a rodině prokreační (rodina, kterou jedinec sám založil), rodině funkční (plní všechny společnosti požadované funkce jak ve vztahu ke společnosti, tak ve vztahu ke svým členům) a dysfunkční (rodina náležitě neplní své funkce vůči společnosti a neuspokojuje potřeby svých členů), rodině úplné a neúplné, rodině klinické (je definována přítomností nějaké poruchy – např. duševní choroba, záznam v rejstříku trestů jednoho člena rodiny apod.) a neklinické (zde není žádná porucha přítomna) (viz doc. Matoušek), rodině vlastní a nevlastní (viz prof. Matějček) atp.

12.5 Rodinná politika a její cíle

V dnešní době je možno rodinnou politiku zemí západní Evropy charakterizovat jako komplexní, zahrnující jak finanční dávky poskytované rodinám, tak i všechna opatření veřejnoprávního charakteru, která mají dopad na život a sociální situaci rodin. Sociální politika na pomoc rodině se zpravidla soustřeďuje na:

- 1) mateřství,
- 2) rodičovství a rodinu a
- 3) výchovu a výživu dětí.

Cílem rodinné politiky je v zásadě zmírňování narůstajících nákladů rodin při opatrování mladé generace realizací principů sociální solidarity, principu sociální spravedlnosti a principu sociální garance. Mezi další cíle lze zařadit:

- posílení společenské vážnosti rodin;
- zlepšování životních podmínek pro optimální rozvoj dětí;
- sledování slučitelnosti rodinné funkce a zaměstnání.

12.6 Náhradní péče o dítě

Historicky nejstarším problémem je pomoc dětem, jejichž rodina selže. Dětem se pak musí poskytnout náhradní péče. Rodinná péče může selhat krátkodobě nebo dlouhodobě. Krátkodobé je např. onemocnění rodiče, který o dítě pečuje, nebo karanténa v zařízení, kde se dítě pravidelně přes den zdržuje atp. Dlouhodobě selhává rodinná péče zánikem rodiny, např. smrtí nebo mentální invaliditou rodičů, selháním rodičů (alkoholismus, drogová závislost atp.), nebo selháním rodiny, např. zanedbáváním či týráním dětí. Ideální je vytvořit náhradní rodinu:

- 1) adopcí nebo svěřením dítěte do pěstounské péče,
- 2) opatrovnickou péčí,
- 3) simulovanou rodinou (např. vesničky SOS).

Poznámka

Účelem tohoto stručného textu není vyčerpávající průřez rodinnou politikou, spíše jde o nastínění základních pojmů a témat, se kterými pracuje.

Kontrolní otázky

- Jaké lze identifikovat funkce soudobé rodiny?
- Je stále adekvátní pojem „moderní rodina“, nebo se spíše hodí pojem „post-moderní rodina“?
- Jak vysoká je v dnešní době tzv. demografická fertilita?

Odpovědi na otázky viz KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (16)

Souhrn

Velký sociologický slovník (1996, s.940) vymezuje rodinu jako „původní a nejdůležitější skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje“.

Charakteristiky, které ovlivnily podobu a vývoj rodiny v průběhu 2. poloviny 20. stol. jsou založeny na:

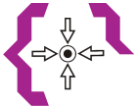
- volnosti při uzavírání manželství (ustupují ekonomické a majetkové důvody uzavírání sňatku);
- vzestupu rozvodovosti (také díky předchozímu trendu), což bylo podpořeno značným růstem úrovně vzdělání a kvalifikace žen a jejich uplatněním na trhu práce;
- uplatnění práva žen při rozhodování o svém budoucím mateřství (liberalizace potratů, antikoncepce, plánování rodičovství);
- prodlužování délky života;
- snížení celkové plodnosti (fertility).

Literatura

- KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2005, kap. (16)
- POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha : SLON, 1995, kap. (4.6)
- TOMEŠ, I. *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vyd. Praha : Socioklub, 2001, kap. (10)

13 Bytová politika

Cíle

Po prostudování této kapitoly:

- budete umět charakterizovat hlavní znaky obydlí
- budete umět odůvodnit, proč je bydlení jednou ze základních životních potřeb
- budete znát odlišné modely bytových politik
- budete umět vyjmenovat různé nástroje, jak ovlivnit jak nabídku, tak poptávku po bydlení

Pojmy k zapamatování

- Státní fond rozvoje bydlení
- alokace bytů
- trh s byty
- nabídkové nástroje bytové politiky
- administrativně přidělový systém
- poptávkové nástroje bytové politiky

13.1 Bydlení a jeho sociální aspekty

Bydlení je jednou ze základních potřeb lidí. Navíc bydlení determinuje řadu dalších významných potřeb, jako je zdraví, vzdělání, práce a vytváří prostředí pro rozvíjení rodinného života a ostatních mezilidských vztahů. Bydlení má tedy významné aspekty sociální. Základem sociálních aspektů bydlení jsou tyto skutečnosti:

- bydlení je základní lidskou potřebou a samo o sobě slouží k saturaci dalších potřeb;
- bydlení je důležitým prvkem, určujícím životní úroveň lidí.

13.2 Bytová politika a její definice

Bytová politika je tedy (Krebs 2002) systém poptávkově orientovaných podpor, nabídkově orientovaných iniciativ a přímých zásahů státu na bytovém trhu, který je nutný pro optimální alokaci bytu jako statku. Byt jako statek je specifický:

- svou komplexností;
- pevným umístěním v prostoru;
- vysokými náklady na pořízení;
- dlouhou dobou životnosti.

13.3 Modely hospodaření s byty

Mezi modely bytových systémů lze odlišit:

1. *Administrativně přidělový systém*, který se může potýkat s permanentním nedostatkem bytů, může snižovat ceny bydlení, důsledkem může být růst poptávky a nemožnost ji uspokojit.
2. *Tržní systém*, který může vést k obtížné dostupnosti bydlení pro sociálně slabší vrstvy populace.

13.4 Cíle a nástroje bytové politiky

Cílem bytové politiky je tedy zvýšení celkové dostupnosti a především finanční dostupnosti bydlení pro obyvatelstvo. Nástroje bytové politiky lze rozdělit na:

1) Nástroje nabídkové strategie

- programy podporující výstavbu bytů;
- podpora soukromých investorů ziskového i neziskového typu;
- náklady na bydlení jsou dotovány tak, aby náklady na bydlení nepřesáhly rozumnou úroveň výdajů na domácnost a bydlení bylo dostupné všem vrstvám populace.

b) Nástroje poptávkové strategie

- individuální podpory poskytované domácnostem k zajištění jejich sociální potřeby, cílem je snížit výdaje domácností na bydlení;
- příspěvky na bydlení,
- daňové úlevy formou slev na dani z příjmu, snížení základu daně o úroky z půjček poskytovaných na pořízení bydlení;
- podpora stavebního spoření,
- úroková podpora dlouhodobých hypotečních úvěrů.

13.4.1 Státní fond rozvoje bydlení jako nástroj bytové politiky

Se značným zpožděním byl ustaven Státní fond rozvoje bydlení, který je jedním z nástrojů realizace státní bytové politiky. Úkolem fondu je vytvářet, akumulovat a rozšiřovat finanční prostředky určené na podporu investic do bydlení a používat je v souladu se zákonem na podporu především v následujících třech směrech:

- na podporu výstavby bytů, z toho především bytů nájemních;
- na podporu oprav bytového fondu, z toho především na podporu oprav domů vystavěných panelovou technologií;
- na podporu výstavby technické infrastruktury v obcích, tedy na zainvestování pozemků vhodných pro budoucí bytovou výstavbu.

Kontrolní otázky

- Jaký je rozdíl mezi administrativně-přídělovým systémem hospodaření s byty a trhem s byty?
- Co znamená pojem deregulace nájemného?
- Co znamená pojem revitalizace bytového fondu?

Odpovědi na otázky viz KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (17)

Souhrn

Efektivní bytová politika je komplexní celek vzájemně propojených opatření různých institucí, mechanismů a institutů, který vytváří podmínky pro fungování bytového trhu a stanovuje pravidla podpory poptávky a nabídky bydlení. Klíčovými tématy se do budoucna stává revitalizace bytového fondu, definice sociálního bydlení, podpora bydlení mladých rodin - startovací bydlení.

Literatura

- KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 2. vyd. Praha : ASPI, 2002, kap. (17)
- POTUČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha : SLON, 1995, kap. (4.5)
- VEČEŘA, M. *Sociální stát – východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha : SLON, 1996, kap. (6.4)